

Vaiko priežiūros išmokų gavėjų struktūros pokyčiai Lietuvoje: lyčių egalitarizmo šeimoje ženklas?

ALINA NORGĖLAITĖ

Lietuvos socialinių tyrimų centro doktorantė / PhD student at Lithuanian Social Research Centre

Santrauka. *Daugelyje pasaulio šalių vaikų priežiūra yra siejama labiau su moterimis nei su vyrais. Padidėjęs dirbančių moterų motinų skaičius lėmė motinystės ir tėvystės sampratų pokyčius, kuriuose svarbų vaidmenį vaidina valstybių formuojamos ir įgyvendinamos šeimos politikos. Vienas iš ryškesnių pastarųjų pokyčių Lietuvos šeimos politikoje – 2011 m. Lietuvoje įsigaliojęs teisinis reglamentavimas, kuris leido tėvams rinktis iš dviejų vaiko priežiūros atostogų variantų: daugiau apmokamų iki vaikai sueis 1 metai ir mažiau apmokamų, tačiau su galimybe dirbti neprarandant vaiko priežiūros išmokų antraisiais vaiko gyvenimo metais. Ir nors tai atvėrė tėvams daugiau galimybių derinti vaiko priežiūrą ir apmokamą darbą, o vyrų, pasinaudojančių teise į vaiko priežiūros atostogas antraisiais vaiko gyvenimo metais, skaičius reikšmingai didėja, straipsnyje daroma prielaida, kad struktūriniai išmokų gavėjų pokyčiai atsirado ne dėl besikeičiančių vertybinių nuostatų ir plintančių lyčių egalitarizmo praktikų, o dėl atsiradusios galimybės šeimoms pasirinkti finansiškai naudingiausią vaiko priežiūros atostogų scenarijų. Šio straipsnio tyrimo objektas – lyčių egalitarizmas vaiko priežiūros aspektu. Straipsnio tikslas – remiantis antrine Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos duomenų apie vaiko išmokų gavėjus 2009–2019 m. analize bei vaiko priežiūros atostogas reglamentuojančių teisės aktų analize atskleisti, kaip per pastaruosius 10 metų, keičiantis vaiko priežiūros teisiniam reglamentavimui, kito vaiko priežiūros išmokų gavėjų struktūra. Tyrimas atskleidė, kad nepriklausomai nuo teisinio reglamentavimo pirmenybė teikiama ilgesnėms vaiko priežiūros atostogoms, o struktūriniai išmokų gavėjų pokyčiai pastebimi tik tuomet, kai atsiranda galimybė dirbti neprarandant išmokų: vyrų, gaunančių vaiko priežiūros išmokas, skaičius didėja antraisiais vaiko gyvenimo metais.*

Reikšminiai žodžiai: *tėvystė, motinystė, šeimos politika, vaiko priežiūros atostogos.*

Įvadas

Duomenys atskleidžia, kad ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijai (toliau – EBPO) priklausančiose šalyse teise į vaiko priežiūros

atostogas pasinaudoja kiek mažiau nei penktadalis tėčių (OECD 2016a), t. y. vaikų priežiūros našta pagausėjus šeimai beveik išskirtinai tampa tik moterų atsakomybe. Toks darbų ir atsakomybės pasiskirstymas neatsiejamai susijęs su tėvystės ir motinystės kultūrine samprata, socialinėmis normomis ir įsitvirtinusiomis socialinėmis praktikomis. Moterų skaičiaus darbo rinkoje didėjimas, kuris daugelyje išsivysčiusių šalių ir Lietuvoje prasidėjo nuo XX a. 6–7 dešimtmečių, siejamas su tėčių ir mamų vaidmenų transformacija (Goldsheider ir kt. 2015): sulaukusios vaikų moterys nebėra vien tik namų šeimininkės ir vaikų prižiūrėtojos, – jos tampa dirbančiomis mamomis, t. y. jų veiklos sritis labai išsiplėčia, o buityje tai pasireiškia netolygiu darbo krūvių pasiskirstymu tarp vyrų ir moterų (Blair 2013; Lewis 2009). Nors kai kurių šalių tyrimai rodo, kad dalis moterų nekvestionuoja tokios pareigų asimetrijos (Reingardė 2009), visgi motinystės pokyčiai neišvengiamai keičia ir tradicinį tėvystės supratimą. Visuomenėje pradeda formuotis naujoji tėvystė, kai vyrai jaučia atsakomybę ne vien tik už šeimos materialinį aprūpinimą, bet ir aktyviai įsitraukia į vaikų priežiūros procesus (Gregory ir Milner 2011; Miller 2011).

Tėvystės, motinystės sampratai vis didesnę reikšmę turi šeimos politika, kuri per tam tikras priemones veikia tėvų vienos ar kitos vaikų priežiūros praktikos pasirinkimą ir gali skatinti familializaciją ar defamilializaciją visuomenėje (Lohmann ir Zagel 2016; Leitner 2003). Šeimos politika pirmiausia gali sudaryti prielaidas suderinti šeimos ir apmokamo darbo poreikius (Lewis 2009). Dažniausiai to siekiama per tokias šeimos politikos priemones kaip teisė į vaiko priežiūros atostogas, finansinę paramą, šeimai skirtas paslaugas (Thevenon 2011). Tiesa, įgyvendinant šeimos politikos priemones svarbu ne tik kurios iš jų yra įtrauktos į šeimos politiką, bet ir tai, kaip jos papildo, sustiprina viena kitą. Pavyzdžiui, pastaruoju metu vis dažniau kalbama, kad vyrams nereikia perleisti vaiko priežiūros atostogų, tačiau vien tik kvotos, neužtikrinant pakankamo pajamų kompensavimo, pačios savaime neleis pasiekti norimo rezultato lygiai taip pat, kaip ir didelės išmokos be kvotų nepaskatins vyrų gausiau dalyvauti vaikų priežiūroje (Karu ir Tremblay 2018). Taigi, viena vertus, taikant tas pačias šeimos politikos priemones galimos skirtingos pasekmės, kita vertus, skirtingos šeimos politikos gali lemti vienodus rezultatus, ką rodo pokomunistinių šalių Lenkijos ir Vengrijos pavyzdys: Lenkijoje šeimos politikos priemonės susiejo vaiko priežiūros našta su moterimis (Szelewa 2018), o Vengrijoje, nors šeimos politika buvo orientuota į dviejų dirbančiųjų šeimos modelio palaikymą, familializmas įsitvirtino dėl darbo rinkos specifikos ir konservatyvių nuostatų (Szelewa 2012).

Lietuvoje, kuri savo familialistinėmis nuostatomis panaši į Lenkiją ir Vengriją (Maslauskaitė 2010), dar nuo sovietmečio buvo skatinamas

familializmas, lėmęs moterų dominavimą prižiūrint vaikus. Familialistinės nuostatos iki šiol gajos tiek buities lygmeniu, tiek apmokamo darbo santykiuose (Jančaitytė 2006), o vyrams vis dar priskiriamas finansinio šeimos aprūpintojo vaidmuo (Tereškinas ir Maslauskaitė 2017). Dažniausiai sutariama, kad viena iš pagrindinių šiuolaikinės šeimos politikos problemų – nepakankamai užtikrinamos galimybės derinti šeimos poreikius ir apmokamo darbo reikalavimus (Andrikienė ir Vaičiūnienė 2016; Vyšniauskienė ir Brazienė 2017).

Nors viešosios politikos priemonių įgyvendinimas gali skatinti egalitarizmą vaiko priežiūros srityje, neaišku, kaip tai veikia vyrų, gaunančių vaiko priežiūros išmokas, skaičiaus pokytį. Šio straipsnio tyrimo objektas – lyčių egalitarizmas vaiko priežiūros aspektu. 2011 m. Lietuvoje įsigaliojo teisinis reglamentavimas, leidęs tėvams rinktis iš dviejų vaiko priežiūros atostogų variantų: gausiau apmokamų iki vaikui sueis 1 metai ir mažiau apmokamų, tačiau su galimybe dirbti neprarandant vaiko priežiūros išmokų antraisiais vaiko gyvenimo metais. Atrodytų, kad naujas reglamentavimas turėtų padėti derinti vaiko priežiūrą su apmokamu darbu, sudaryti moterims sąlygas anksčiau sugrįžti į darbo rinką. 2009–2019 m. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos (toliau – *Sodros*) duomenų analizė, atskleidžianti vyrų, vaiko priežiūros išmokų gavėjų, skaičiaus didėjimą įsigaliojus naujam teisiniam reglamentavimui, leidžia daryti prielaidą, kad Lietuvoje pradėjo plisti egalitarinė elgsena – vyrai aktyviau įsitraukia į vaikų priežiūrą. Kai kurių mokslininkų teigimu, vaiko priežiūros išmokų gavėjų struktūros kaita – tai tik atspindys specifinės tėvų elgsenos, kai antraisiais vaiko gyvenimo metais moterys kaip buvo, taip ir lieka namuose prižiūrėti vaikų, o vyrai, nenutraukdami apmokamo darbo įsipareigojimų, tampa ir vaiko priežiūros išmokų gavėjais, kadangi jų kompensuojamų pajamų dalis būna didesnė nei jų partnerių (Šarlauskas ir Telešienė 2014).

Straipsnyje, remiantis antrine Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos duomenų apie vaiko išmokų gavėjus 2009–2019 m. analize bei vaiko priežiūros atostogas reglamentuojančių teisės aktų analize, siekiama atskleisti, kaip per pastaruosius 10 metų, keičiantis vaiko priežiūros teisiniu reglamentavimui, kito vaiko priežiūros išmokų gavėjų struktūra. Straipsnį sudaro 6 dalys: pirmoje apžvelgiama motinystės ir tėvystės kultūrinė samprata, antroje – jos sąsaja su šeimos politika, trečioje nagrinėjama, kaip tėvystė ir motinystė suprantama Lietuvoje, ketvirtoje apžvelgiamas ankstyvosios vaiko priežiūros teisinis reglamentavimas, penktoje trumpai apžvelgiamas empirinio tyrimo metodas, o antrinės *Sodros* duomenų apie vaiko priežiūros išmokų gavėjus analizės rezultatai pateikiami šeštoje.

Motinytės ir tėvystės sampratos kaita

Vyrai ir moterys įvairiose šalyse nevienodai skiria laiko vaikų priežiūrai, tačiau daugeliui šalių būdinga tai, kad moterys daugiau rūpinasi vaikais nei jų vyrai. Pavyzdžiui, Danijoje moterys vaikų priežiūrai skiria beveik dvigubai daugiau, o Ispanijoje – penkis kartus daugiau laiko nei jų partneriai (Garcia-Mainar ir kt. 2011). Vaikų priežiūros dalijimosi asimetrija atsispindi ir analizuojant vaiko priežiūros atostogas. Pastebima, kad kuo vaikas mažesnis, tuo daugiau laiko jam skiria motina (OECD 2016b). Be to, EBPO priklausančiose šalyse vaiko priežiūros atostogomis pasinaudoja vidutiniškai tik kiek mažiau nei penktadalis tėčių. Tiesa, šis skaičius varijuoja pirmiausia priklausomai nuo šalies: Šiaurės Europos šalyse jis gali siekti ir 40 proc., o Rytų Europos šalyse – tik 2 proc. (OECD 2016a). Be to, jis priklauso nuo naudojamų duomenų ir metodikos. Pavyzdžiui, Švedijoje, Norvegijoje ir Islandijoje vaiko priežiūros atostogomis pasinaudoja apie 90 proc. vyrų, tačiau šie procentai nereiškia, kad vyrai panaudoja visą galimą atostogų laiką (Karu ir Tremblay 2018).

Nevienodą vyrų ir moterų įsitraukimą į vaiko priežiūrą galima iš dalies aiškinti tuo, kaip istoriškai formavosi tėvystė ir motinytė, jų sąsajos su visuomenės sąranga. Dabartinė motinytės samprata, siejama su šilto emocinio ryšio tarp motinos ir vaiko užmezgimu, pradėjo formuotis tik XX a. pradžioje (van Doorne-Huiskes ir Doorten 2011). Tačiau literatūroje neretai galima rasti teiginių, kad ilgą laiką buvo įprasta manyti, jog dėl genetinių ir biologinių veiksnių moterys savaime moka ir geba geriausiai rūpintis kitais (Miller 2011). Dėl biologinių ir fiziologinių savybių jos buvo siejamos su buities bei namų sfera (Esping-Andersen ir Billari 2015). Ir nors iki XX a. pradžios tik vidurinėsios klasės moterys galėjo sau leisti prabangą nedirbti ir būti nedirbančiomis motinomis (Doorne-Huiskes ir Doorten 2011), gausus moterų įsiliejimas į darbo rinką nuo XX a. 6–7 dešimtmečių dažnai traktuojamas kaip naujas reiškinys (Esping-Andersen ir Billari 2015), akcentuojant moterų perėjimą nuo namų šeimininkės, vaikų augintojos vaidmens (van Doorne-Huiskes ir Doorten 2011) prie dirbančios mamos vaidmens.

Motinos vaikų prižiūrėtojos vaidmenį papildžius ir moters darbuotojos užduotimis, kartu su motinytės samprata kito ir tėvo vaidmens suvokimas – geras tėvas yra tas, kuris įsitraukia į buities sferą, lygesnėmis teisėmis dalijasi vaiko priežiūra su partnere ir pan. (Kawinska 2017). Pastebima, kad renkantis partnerį – tiek moterį, tiek vyrą, tampa svarbu ne tik finansinė galimybė išlaikyti šeimą, arba kitaip vadinamoji ekonominė tėvystė ar motinytė, bet ir ketinimas sąžiningai dalintis visas su šiais vaidmenimis susijusias pareigas (van Doorne-Huiskes ir Doorten 2011).

Taigi moterų įsiliejimas į darbo rinką šeimas paveikė dvejopai. Viena vertus, dirbančios moterys gali labiau prisidėti prie šeimos gerovės, suteikti šeimai daugiau ekonominių privalumų nei savo veiklą apribojančios buities darbais moterys (Goldsheider ir kt. 2015). Kita vertus, moters krūvis padvigubėja, o sunkumai realizuojant šeimos lūkesčius skatina pergaltvoti lyčių vaidmenų prasmę (Esping-Andersen ir Billari 2015), ypač vyrų, ir kurti naują lyčių vaidmenų modelį. Dvigubas krūvis realybėje reiškia tai, kad moterys turi nusistatyti naujus prioritetus ir priimti sprendimą, kuriai sferai – apmokamam darbui ar buities darbams, įskaitant vaikų priežiūrą – skirs didesnę dėmesį. Jeigu daugiau laiko skiriama veiklai viešojoje sferoje, mažiau lieka laiko, kurį būtų galima skirti privačiai sferai (Blair 2013). Taigi, kai moterys labiau įsitraukia į viešąją sferą, griežtas lyčių vaidmenų pasiskirstymas silpsta (Thevenon ir Luci 2012).

Persiskirstant lyčių vaidmenims, formuojasi naujosios vyrų tėvystės modelis, susijęs su egalitarinių pažiūrų įsitvirtinimu, didesniu vyrų įsitraukimu į buitinę sferą, mažinant moterų našta joje, dalijantis vaiko priežiūra ir kartu mažiau laiko skiriant apmokamam darbui ir pan. (Gregory ir Milner 2011). Dar kitaip naujoji tėvystė gali būti vadinama įtraukiaja tėvyste (Miller 2011), kai tėtis yra ne vien tik šeimos aprūpintojas finansiniais resursais, bet ir emociškai dalyvauja auklėjant vaikus (Tereškinas ir Maslauskaitė 2017) bei dalijasi priežiūros darbais su vaikų motinomis (Wall ir Arnold 2007). Naujoji tėvystė yra priešingybė tradiciniam vyro šeimos maitintojo tėvystės modeliui. Pastarasis silpsta, kai kurių mokslininkų teigimu, kai pradeda plisti naujoji motinystė (van Doorne-Huiskes ir Doorten 2011), t. y. moterys ima daugiau uždirbti, o tuomet daugiau atsakomybės už buities darbus tenka prisiimti jų partneriams (Lewis 2009). Vyksta defamilializacija (Leitner 2003), stiprėja vyrų sąmoningas įsitraukimas į vaiko priežiūros procesus.

Kiek visuomenėje paplitęs naujosios tėvystės modelis, gali atskleisti vyrų, aktyviai dalyvaujančių vaiko gyvenime ir pasinaudojančių viena iš šeimos politikos priemonių – teise į tėvystės, vaiko priežiūros atostogas, skaičius.

Šeimos politikos įtaka motinystei ir tėvystei

Formuodamos ir įgyvendindamos šeimos politiką valstybės tam tikru mastu turi įtakos visuomenės familializacijai ar defamilializacijai. Familializacijos procesas suprantamas kaip stiprinantis šeimos narių tarpusavio priklausomybę priežiūros, finansinio išlaikymo ir kitose srityse (Lohmann ir Zagel 2016). Defamilializacija neakcentuoja lyčių biologinių skirtumų, užtikrina

vaikų priežiūra užsiimančio asmens finansinę nepriklausomybę, suteikia individui teisę rinktis tarp privačios ir viešosios sferos ir pan. (Leitner 2003).

Tai, kokią politiką – familializuojančią ar defamilializuojančią – pasirenka šalis, labai priklauso nuo jos kultūrinio, istorinio, ekonominio ir kt. konteksto. Tiesa, net skirtingai formuojamų politikų rezultatas gali būti panašus. Tai puikiai iliustruoja pokomunistinių šalių – Lenkijos ir Vengrijos – pavyzdys. Lenkijoje familializmo įsitvirtinimą, be kitų veiksnių, lėmė valstybinių vaiko priežiūros paslaugų trūkumas, ilgos vaiko priežiūros atostogos, t. y. visos šeimos politikos priemonės vis labiau didino vaiko priežiūros našta moterims (Szelewa 2018). Vengrijoje šeimos politika orientuota į dviejų dirbančiųjų šeimos modelį, tačiau dėl darbo rinkos padėties ir konservatyvių nuostatų vaiko priežiūros našta tenka moterims, t. y. vėlgi skatinamas familializmas (Szelewa 2012). Taigi, pokomunistinės šalys, tarp jų ir Lietuva, net ir žlugus politiniam režimui išlaikė ilgų vaiko priežiūros atostogų tęstinumą, skatindamos moteris vaikus namuose auginti iki 3 metų (Haškova ir Saxonberg 2016). Kažkiek liberalesnių nuostatų, nors ir be realaus praktinio poveikio, pokomunistinių šalių šeimos politikoms įkvėpė Europos Sąjungos teisės aktų adaptavimas nacionalinėje teisėje, stojant ir įstojus į Europos Sąjungą (Szelewa 2018).

Kai kurie mokslininkai teigia, kad šeimos politikos pastaruoju metu siekia dviejų pagrindinių tikslų: skatinti moteris dirbti ir spręsti dirbančių mamų vaiko priežiūros problemas, t. y. labai pabrėžiama šeimos ir darbo derinimo galimybė (Lewis 2009). Taigi, dažniausiai šeimos politika įgyvendinama per tokias priemones, kaip antai: teisė į vaiko priežiūros atostogas, finansinė parama (tiesioginės išmokos, mokesčių lengvatos), tam tikros šeimai skirtos paslaugos, susijusios su vaikų priežiūra (Thevenon 2011).

Šeimos politikoje gali būti numatyti įvairūs su ankstyvąja vaiko priežiūra susiję atostogų tipai: tik moterims arba tik vyrams skirtos motinystės ar tėvystės atostogos, vaiko priežiūros atostogos, į kurias gali pretenduoti abu tėvai, ir t. t. (Matysiak ir Weziak-Bialowolska 2016). Atostogų reglamentavimas yra svarbus mažiausiai trimis aspektais. Pirmiausia motinystės atostogos yra susijusios su vaiko ir motinos sveikata (Lewis 2009). Antra, vaiko priežiūros atostogos susijusios su vaiko gerove. Nors nesutariama, kokios tiksliai trukmės atostogos yra „saugios“ moterims, manoma, kad pirmieji vaiko gyvenimo metai, praleisti su tėvais, turi lemiamos įtakos kognityviniams ir emociniams vaiko vystymuisi (Brooks-Gunn ir kt. 2010; Joshi ir kt. 2009, cit. iš Matysiak ir Weziak-Bialowolska 2016, 487), o pačioms moterims ilgų atostogų atveju labai svarbi darbdavių prievolė išsaugoti darbo vietą (Lewis 2009). Trečia, per konkrečiai vyrams skirtas tėvystės ar vaiko priežiūros atostogas, ypač jeigu jų negalima perleisti partneriui, įmanoma paskatinti vyrus aktyviau dalyvauti vaiko auginimo ir priežiūros procesuose,

taip pasiekiant didesnės lygybės tarp lyčių vaidmenų (Javornik ir Kurowska 2017; Leitner 2003; Thevenon 2011). Tiesa, čia svarbu, kad atostogų metu būtų pakankamai kompensuojamas prarandamas atlyginimas, nes vien tik kvotų įvedimas be finansinės paramos, ir atvirkščiai – finansinės kompensacijos be kvotų greičiausiai neduos siekiamo rezultato (Karu ir Tremblay 2018). Beje, net ir tokiais atvejais vyrų imamos atostogos vaiko priežiūrai sudaro palyginti nedidelę dalį (Hobson ir Morgan 2002; Thevenon 2011; Thevenon ir Luci 2012) tarp visų vaiko priežiūrai skirtų atostogų.

Ekonominiu požiūriu prielaidas vaiko priežiūros atostogomis gausiau naudotis moterims sudaro disbalansas tarp vyrų ir moterų atlyginimų, kadangi kiekviena šeima sprendžia, kurį atlyginimą prarasti yra mažiau skausminga (Thevenon ir Luci 2012; Hobson ir Morgan 2002). Tiesa, kai kurie mokslininkai teigia, kad pajamų kompensavimas turtingesnėse šalyse mažiau aktualus, o skurdesnėse – aktualesnis (Javornik ir Kurowska 2017). Vyrų įsitraukimas į buitį, viena vertus, padeda moterims lengviau balansuoti tarp darbo ir buities, kita vertus, vyro dalyvavimas šeimos gyvenime teigiamai veikia vaikų raidą (Thevenon ir Luci 2012), skatina vyrų vaidmens feminizavimą (Goldsheider ir kt. 2015) ir defamilializaciją. Familializuojantis teisės į vaikų priežiūros atostogas suteikimo poveikis jaučiamas tuomet, kai suteikiamų atostogų metu šeimai nekompensuojamas prarandamas atlyginimas, išmokama kompensacija yra arba per maža, arba mokama ilgą laiką (Lohmann ir Zagel 2016). Finansinis aspektas svarbus ir dėl to, kad šeimos yra linkusios vertinti pajamų naudą vaiko priežiūros atostogų metu, jeigu tas atostogas galima dalintis: labiau tikėtina, kad dėl šeimos finansinių interesų vaiko priežiūros atostogomis nebus dalijamasi, – jas visas panaudos moteris, jeigu vyro atlyginimas bus didesnis (Szelewa 2012).

Taigi, kalbant apie vaiko priežiūros atostogas, svarbu ne tik tai, kam suteikiama teisė į atostogas ir kokia yra jų galima trukmė, bet ir tai, kaip ta teisė derinama su kitomis šeimos politikos priemonėmis: išmokomis, vaiko priežiūros paslaugomis, galimybe dirbti ir pan.

Šeimos politikoje numatytos priemonės gali veikti prieštaringai. Pavyzdžiui, jos gali paskatinti moteris ilgam pasitraukti iš darbo rinkos ar rinktis lankstų darbo grafiką, kad pasiektų pusiausvyrą tarp darbo ir buities (Thevenon 2011), tačiau darbas ne visu etatu gali reikšti ir tai, kad šeima neturi finansinių galimybių pasinaudoti kokybiškomis vaiko priežiūros paslaugomis (Thevenon ir Luci 2012), o lankstus darbo grafikas ar trumpalaikės darbo sutartys gali rodyti moterų motinų pažeidžiamumą.

Tiesiogiai pamatuoti šeimos politikos priemonių poveikį socialiniams ir demografiniams reiškiniams yra sudėtinga ir dėl duomenų ribotumo, ir dėl sudėtingumo kiekybiškai išmatuoti visus veikiančius veiksniai, todėl analizuojant šalių patirtį galima pastebėti nemažai prieštaringų rezultatų

(Gauthier 2007). Pavyzdžiui, ilgos vaiko priežiūros atostogos gali turėti teigiamų pasekmių vaiko raidai, tačiau neigiamų – tėvo ar motinos karjerai (Lewis 2009). Prieštara atsiranda ir todėl, kad skirtingos kartos yra veikiamos skirtingo socialinio, kultūrinio, politinio konteksto ir reprezentuoja skirtingus, konkrečiai kartai būdingus požiūrius, elgseną, net jei tarp kartų yra ir nedidelis skirtumas (Blair 2013).

Vaikų priežiūra, motinystė ir tėvystė Lietuvoje

Lietuvoje moterys, turinčios vaikų, susiduria su motinystės ir apmokamo darbo derinimo dilema: gimus vaikui, jų užimtumas padvigubėja, išryškėja buitinių pareigų pasiskirstymo namuose netolygumas: moterims, palyginti su vyrais, tenka didesnis vaiko priežiūros krūvis šeimoje (Andrikienė ir Vaičiūnienė 2016).

Moterims tenkančios didelės namų ruošos ir vaikų priežiūros naštos negalima paaiškinti pajamų, profesinių laimėjimų skirtumais tarp vyrų ir moterų (Kraniauskas 2009), tačiau didesnis moterų nepriklausomai nuo jų užimtumo statuso nei vyrų išitraukimas į vaikų priežiūrą Lietuvoje nėra kažkas išskirtinio kitų šalių kontekste. EBPO šalyse moterys, sulaukusios vaikų, taip pat, skirtingai nuo vyrų, pirmiausia trumpina laiką, skiriamą apmokamam darbui, ir tai daro neretai dėl to, kad šalyje nėra pakankamos ankstyvosios vaiko priežiūros paslaugų pasiūlos (OECD 2016b). Įdomu tai, kad, nepaisant lyčių vaidmenų asimetrijos šeimoje, Lietuvoje moterys yra patenkintos nusistovėjusia darbų pasidalijimo sistema privačioje sferoje, kaip rodo ankstesni tyrimai (Reingardė 2009). Patriarchalinis požiūris į moteris yra gajus ne tik namų ūkio lygmeniu, kur ir pačios moterys nesipriešina nusistovėjusioms nuostatoms (Maslauskaitė 2004; Burvytė 2015), ir labai sureikšmindamos savo vaidmenį nesudaro sąlygų vyrui išitraukti į vaiko priežiūros procesus (Burvytė 2015), bet ir apmokamo darbo santykiuose (Jančaitytė 2006). Jaučiamas stiprus nesuderinamumas tarp darbe keliamų reikalavimų ir vaiko priežiūros namuose poreikių. Dėl susiklosčiusių kultūrinių normų visuomenėje, vaiko priežiūros paslaugų prieinamumo trūkumo yra ribotos moterų motinų galimybės mažinti buitines darbų apimtį ir didinti savo finansinį savarankiškumą (Andrikienė ir Vaičiūnienė 2016). Tiesa, šiai problemai – veiklai privačioje ir viešojoje sferoje derinti – pastaruoju metu skiriama vis daugiau dėmesio, nors pripažįstama, kad tam trūksta ne tik valstybės, bet ir darbdavių supratingumo ir besikeičiančio požiūrio (Kairienė ir kt. 2009, Vyšniauskienė ir Brazienė 2017), o nesuderinamumas tarp darbinės veiklos ir veiklos, skirtos šeimai, išlieka (Reingardė 2004).

Apskritai, mokslinėje literatūroje dažniau nagrinėjamas motinystės vaidmuo ir moters pareigų naštos padidėjimas (Goldsheider ir kt. 2015), nulemtas įsiliejimo į darbo rinką, o mažiau dėmesio skiriama vyrų tėvystės vaidmeniui. Lietuvoje, nagrinėjant visuomenės nuostatas ir vertybių sistemą, vis dar jaučiamas stipriai sureikšmintas vyro, kaip šeimos finansinio aprūpintojo, vaidmuo (Tereškinas ir Maslauskaitė 2017), o pati vaikų priežiūra retai siejama su vyrais (Tandzegolskienė ir kt. 2016). Taigi, Lietuvoje vis dar gaji tėvo šeimos maitintojo ir motinos, prižiūrinčios vaikus, šeimos modelio vizija, nors, gimus vaikui, privataus gyvenimo ir apmokamo darbo derinimo konfliktas jau tampa aktualus ir moterims, ir vyrams.

Egalitarinių idėjų atsiradimas ir plitimas formuoja naujus poreikius ne tik šeimos, bet ir valstybės lygmeniu. Tiek šeimų elgsena Lietuvoje, tiek Šiaurės Europos šalių patirtis atskleidžia būtinybę naujai peržiūrėti tėvystės ir motinystės sampratą bei jų sąsajas su privačiąja ir viešąja sferomis. Lietuvoje, stojant ir įstojus į Europos Sąjungą, į nacionalinę teisę buvo integruota tam tikra teisinė bazė, susijusi su vyrų ir moterų lygybe, tačiau Lietuvoje, kaip ir kitose šalyse, šie pokyčiai nenulėmė geresnių rezultatų (Andrikienė ir Vaičiūnienė 2016), Lietuvos visuomenei vis dar būdingos tradicinės patriarchalinės su šeima susijusios nuostatos (Šarlauskas ir Telešienė 2014).

Įvairių šalių patirtis kelia diskusijas apie tai, kad tokių nuostatų stabilumui namų ūkio ir šalies lygmeniu įtakos turi ne tik teisinis vaiko priežiūros reglamentavimas ar moterų įsiliejimas į darbo rinką, bet ir skirtingų veiklos sričių suderinimo galimybių trūkumas, t. y. sudėtingas laviravimas tarp apmokamo ir neapmokamo darbo (Gauthier 2007). Vertinant dabartinę situaciją Lietuvos šeimos politikoje vaiko priežiūros atostogų aspektu, viena vertus, yra pripažįstama, kad ji nuo 2011 m. tapo lankstesnė: galimas ne vienas vaiko priežiūros trukmės ir apmokėjimo variantas, teikiant anksatyvojo vaiko ugdymo ir priežiūros paslaugas dalyvauja ne tik valstybė, bet ir privačios institucijos (Stankūnienė 2019). Tėvai gali laisvai dalintis vaiko priežiūros atostogomis, kurių metu išmokama nemaža prarandamų pajamų kompensacija, vaikai gali ilgiau augti namų aplinkoje, gaudami abiejų tėvų dėmesio (Javornik ir Kurowska 2017).

Dėl neribotos vaiko priežiūros atostogų dalijimosi galimybės, dėl kurios moterys nėra tiesiogiai susiejamos su vaikų priežiūra, o gali grįžti į darbą anksčiau, Lietuva kartais traktuojama kaip palaikanti Šiaurės šalims artimas idėjas (Javornik 2016). Lyginant su kitomis Baltijos šalimis – Latvija ir Estija, ji būna įvardijama kaip valstybė, kurioje šeimos politika, formaliai žiūrint, yra palankiausia siekiant lyčių lygybės bei labiausiai stiprinanti egalitarines nuostatas ir elgseną (Javornik ir Kurowska 2017), o tarp EBPO šalių Lietuva ir Estija išskiriamos kaip šalys, kuriose yra aukščiausios išmokų „lubos“ atsižvelgiant į šalies vidutinį atlyginimą (Karu ir Tremblay 2018).

Kita vertus, Lietuvos šeimos politika kritikuojama, kad suteikiamos vaiko priežiūros atostogos yra ilgios (Stankūnienė 2018), per daug sureikšminamos finansinės išmokos, nepakankamai dėmesio skiriama ikimokyklinio amžiaus vaikų priežiūros paslaugų plėtrai (Vyšniauskienė ir Brazienė 2017). Ypač neišvystyta vaiko ankstyvojo ugdymo ar priežiūros paslaugų sfera, todėl tėvams būna sudėtinga, jeigu į darbą tenka grįžti, kai vaikui sueina vieneri metai – tokio amžiaus vaikui priežiūros paslaugų valstybė neteikia, o privačios paslaugos yra brangios, ir ne visi tėvai pajėgia už jas sumokėti (Javornik ir Kurowska 2017).

Manoma, kad šiuo metu egzistuojantis priemonių derinys turi familializacinį poveikį, neskatina egalitariškumo ir naujosios tėvystės plitimo. Turint galvoje vyrų ir moterų atlyginimų atotrūkį ir visuomenės nuostatus, nenuostabu, kad moterys dažniau ir ilgiau negu vyrai naudojami vaiko priežiūrai skirtomis atostogomis (Šarlauskas ir Telešienė 2014), o galimybė vaikui būti vienodai prižiūrimam ir tėvo, ir motinos yra apribojama (Javornik ir Kurowska 2017), nors ilgesnis vieno asmens (šiuo atveju moters) pasitraukimas iš apmokamos darbo rinkos trukdo kurti tiek pačios moters, tiek šeimos gerovę (Stankūnienė 2019). Šios problemos galėtų būti sprendžiamos skatinant kurti lanksčias darbo vietas, keičiant darbdavių požiūrį į darbuotoją (Jančaitytė 2006). Tiesa, lankstus užimtumas galėtų būti veiksmingas tik tuomet, jei šeima sugebėtų finansiškai išsilaikyti neturėdama dviejų suaugusių žmonių uždirbamų pajamų (Stankūnienė 2018). Taip pat svarbu sudaryti šeimoms galimybes persiskirstyti neapmokamus, taip pat ir vaiko priežiūros, darbus tarp partnerių, palengvinant moterų našta, pavyzdžiui, įvedus neperleidžiamus vaiko priežiūros atostogų laikotarpius, skirtus tik vyrams arba tik moterims (Javornik 2016). Kaip viena iš esminių moterų naštos lengvinimo bei darbo ir namų interesų derinimo krypčių dažnai yra akcentuojamas prienamų vaikų priežiūros paslaugų tinklo diegimas ir tobulinimas (Andrikiene ir Vaičiūnienė 2016). Kai kurie mokslininkai perspėja, kad nepakankamai plečiant ir gerinant ankstyvojo vaikų ugdymo paslaugų infrastruktūrą Lietuvoje gali būti pasiektas ir labai išryškėti familializmas (Javornik 2016). Beje, ne mažiau svarbu ir tai, kad šeimos politika Lietuvoje būtų stabilesnė, jos tikslai aiškesni, įstatymų kaita retesnė (Vyšniauskienė ir Brazienė 2017).

Teisinis vaiko priežiūros reglamentavimas Lietuvoje

Lietuvoje vaiko priežiūros atostogų ir išmokų reglamentavimas dažnai keitėsi. Ilgos atostogos, t. y. galimybė auginti vaiką namuose iki 3 metų Lietuvoje buvo sudaryta nuo 1989 m. (Stankūnienė 2001), ir iki šiol šių atostogų galima trukmė yra ilga.

Vaiko priežiūros išmokų dydis ir mokėjimo trukmė kito dar dažniau. Pavyzdžiui, 1995–2004 m. jos siekė 60 proc. darbo užmokesčio ir buvo mokamos iki vaikui sueidavo 1 metai (Valstybinio socialinio draudimo įstatymas 1991). Nuo 2004 m. kovo mėn. iki 2006 m. pabaigos išmokų dydis buvo 70 proc. 2007 m. išmokos augo iki 85 proc., o tais pačiais metais nuo liepos mėn. iki vaikui sueidavo 6 mėn. buvo kompensuojama 100 proc., vėliau iki metų – 85 proc. kompensuojamo atlyginimo. 2008–2010 m. periodu išmokų trukmė buvo dar padidinta, t. y. 100 proc. išmokos mokėtos iki 1 metų, o iki vaikui sueidavo 2 metai buvo mokama 85 proc. Nuo 2010 m. liepos mėn. iki 2011 m. liepos mėn. išmokos buvo kiek sumažintos (atitinkamai iki 90 proc. ir 75 proc.) (Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas 2000).

Dabartinis tėvystės, motinystės ir vaiko priežiūros atostogų trukmės ir išmokų reglamentavimas galioja nuo 2011 m. su nežymiais pakeitimais, kurie yra susiję su mokesčių reforma, įsigaliojusia 2019 m. sausio 1 d., kai didžioji dalis darbdavio mokesčių naštos buvo perkelta darbuotojams: nėštumo ir gimdymo, tėvystės, vaiko priežiūros atostogų metu mokamų išmokų procentiniai dydžiai sumažėjo, tačiau išmokų suma „į rankas“ išliko beveik nepakitusi.

Pagal šiuo metu Lietuvoje galiojančius įstatymus tėvai turi įstatymine teisę į 3 tipų atostogas¹:

1. Nėštumo ir gimdymo atostogas (suteikiamos moterims, trukmė – 126 kalendorinės dienos, iš kurių 70 dienų suteikiama iki vaiko gimimo, o 56 dienos – po vaiko gimimo, apmokėjimas – 77,58 proc. (100 proc. iki 2019 m.) kompensuojamojo darbo užmokesčio);
2. Tėvystės atostogas (suteikiamos vyrams, trukmė – 30 kalendorinių dienų, turi būti išnaudotos iki vaikui sueis 1 metai, apmokėjimas – 77,58 proc. (100 proc. iki 2019 m.) kompensuojamojo darbo užmokesčio);
3. Vaiko priežiūros atostogas (suteikiamos vyrams arba moterims, trukmė – iki vaikui sueis 3 metai. Galimi du pasirinkimo variantai:
 - 3.1. Apmokėjimas – 77,58 proc. (100 proc. iki 2019 m.) kompensuojamojo darbo užmokesčio, jeigu pasirenkama atostogų trukmė iki vaikui sueis vieneri metai;
 - 3.2. Apmokėjimas – 54,31 proc. (70 proc. iki 2019 m.) pirmaisiais ir 31,03 proc. (40 proc. iki 2019 m.) antraisiais vaiko priežiūros metais (su galimybe dirbti apmokamą darbą), jeigu pasirenkama atostogų trukmė iki vaikui sueis dveji metai (Darbo kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas 2016).

1 Standartinės atostogas, gimus vienam gyvagimiui numatytu laiku.

Pagrindinis reglamentavimo skirtumas, palyginus su ankstesniu laikotarpiu, – nuo 2011 m. atsirado du vaiko priežiūros atostogų trukmės ir mokėjimo pasirinkimai, o ankstesniu periodu pasirinkimo nebuvo: nuo 2008 m. iki 2010 m. vidurio vaiko priežiūros išmokos pirmaisiais metais sudarė 100 proc., nuo 2010 m. vidurio iki 2011 m. vidurio – 90 proc. kompensuojamo darbo užmokesčio, antraisiais metais šios išmokos siekė atitinkamai 85 ir 75 proc. Be to, asmenys, besinaudojantys teise į vaiko priežiūros atostogas nuo 2011 m., pasirinkę dvejų metų trukmės atostogas, galėjo dirbti apmokamą darbą ir gauti vaiko priežiūros išmokas.

Taigi, nors per visą laikotarpį nuo 1982 m. Lietuvos šeimos politikai buvo būdinga dažna kaita – keitėsi ir atostogų trukmė, ir išmokų tvarka, vis dėlto Lietuvoje visą laiką nuo 1989 m. buvo suteikiama teisė į ilgas, o nuo 1994 m. ir nemažai mokamas (ne mažiau kaip 60 proc. kompensuojamo darbo užmokesčio) vaiko priežiūros atostogas, o tai, neretai esant ribotai vaiko priežiūros paslaugų pasiūlai, skatino familialistinę elgseną Lietuvoje, moterims primetant vaiko priežiūros pareigą (Stankūnienė ir kt. 2013).

Pagal EBPO pateikiamą šalių narių palyginimą (OECD 2019), kad Lietuvoje moterys gali pasinaudoti mokamomis 44 savaičių vaiko priežiūros trukmės atostogomis. Ši trukmė yra ilgesnė tiek lyginant su EBPO (35,8 sav.), tiek su Europos Sąjungos vidurkiu (43,7 sav.). Tarp EBPO nurodomų šalių buvo 15 (pavyzdžiui, Nyderlandai, Šveicarija, JAV), kurios apskritai nesuteikia mokamų vaiko priežiūros atostogų, tačiau buvo ir tokių (pavyzdžiui, Estija, Suomija, Vengrija, Slovakija), kuriose mokamų atostogų trukmė – apie du su puse metų, ir tai yra šalys, kurios suteikia ilgiausias mokamas atostogas iš visų EBPO narių šalių. Tiesa, vertinant EBPO duomenis, reikėtų turėti omeny, kad šalyse galimos tam tikros vaiko priežiūros atostogų alternatyvos, taigi sudėtinga atostogų priežiūros sistemas standartizuoti statistinio palyginamumo tikslais. Pavyzdžiui, Lietuvos situacija buvo nagrinėjama darant prielaidą, kad didesnis prioritetas apsisprendžiant dėl vaiko priežiūros atostogų teikiamas trumpesnėms, bet geriau mokamoms atostogoms (OECD 2019), t. y. trunkančioms iki vaikui sueina 1 metai, kai išmokos sudaro 100 proc. kompensuojamo darbo užmokesčio.

Lyginant laikotarpį iki ir po 2011 m., Lietuvoje įstatymais tarsi skatinama defamilializacija, t. y. sudaromos sąlygos ir pasirinkimo galimybės moterims grįžti į darbą anksčiau, o vyrams – įsitraukti ir aktyviau dalyvauti vaiko priežiūros procesuose (būtent per galimybę pasinaudoti tėvystės, vaiko priežiūros atostogomis, gaunant išmokas) (Javornik 2014). Tačiau 2014 m. T. Šarlauskas ir A. Telešienė, remdamiesi *Sodros* statistinių duomenų analize bei interviu su *Sodros* ekspertais, išklėlė hipotezę, kad egzistuojantis *Sodros* išmokų modelis labiau stiprina vyro šeimos maitintojo vaidmenį, negu

skatina moteris grįžti į darbo rinką. Autoriai tyrimo metu pastebėjo tam tikrą prieštarą: antraisiais metais mažėja moterų, bet didėja vyrų, gaunančių vaiko priežiūros išmokas, dalis; tačiau, pagal lyčių vaidmenų sferoje tyrimo rezultatus, atsakomybė už namų ūkio sferą ir už vaikus, tenka moterims, o ne vyrams. Sodros ekspertų teigimu, tokiu atveju, kai vyrai įformina vaiko priežiūros atostogas antraisiais metais, šeima renkasi finansiškai stabilesnį variantą (Šarlauskas ir Telešienė 2014). Tiesa, Lietuvos situacija nėra unikali, ir kitose EBPO šalyse, jeigu nėra griežto reglamentavimo, kad vaiko priežiūros atostogose gali būti tik vienas iš tėvų ar leidžiama būnant atostogose nenutraukti mokamo darbo, vyrų pasinaudojimas teise į vaiko priežiūros atostogas gali reikšti, kad realybėje jie yra tik išmokų gavėjai (Karu ir Tremblay 2018).

Lietuvoje vyrų, pasinaudojančių teise į vaiko priežiūros atostogas antraisiais vaiko gyvenimo metais ir gaunančių 40 proc. kompensuojamo darbo užmokesčio dydžio išmokas², ateityje turėtų daugėti, tačiau tai bus susiję ne su vyrų faktiniu įsitraukimu į vaikų priežiūros procesus bei moterų naštos namų sferoje sumažėjimu, o, *Sodros* ekspertų teigimu, su tuo, kad vis daugiau šeimų sužinos apie tokią galimybę padidinti šeimos pajamas (Šarlauskas ir Telešienė 2014).

Empirinio tyrimo metodas

Empirinėje dalyje pristatomi antrinės *Sodros* duomenų analizės tyrimo rezultatai. Šio tyrimo tikslas – išnagrinėti, kokia yra vaiko priežiūros išmokų gavėjų struktūra pagal lytį: ar laiko atžvilgiu nuo 2009 m. ji išlieka stabili, ar yra pokyčių, rodančių, kad vis daugiau vyrų pradeda naudotis vaiko priežiūros atostogomis, ypač priėmus 2011 m. teisinį reglamentavimą, kuris suteikė šeimoms atostogų trukmės ir mokėjimo pasirinkimą, galimybę dirbti antraisiais vaiko gyvenimo metais neprarandant išmokų ir pan. Šios sąlygos tarsi turėtų skatinti egalitariškumą tarp lyčių, sudaryti moterims galimybę anksčiau ir lanksčiau grįžti po vaiko gimimo į mokamą darbo rinką, leisti vyrams įsitraukti į vaiko priežiūrą.

Sodros duomenys buvo parsisiųsti 2020 m. sausio 29 d. iš *Sodros* statistinių duomenų portalo (<https://atvira.sodra.lt/lt-eur/>), kuriame pateikiama tiek suvestinė vaizdinė informacija, tiek *MS Excel* byla.

Sodros duomenų byloje pateikiama agreguota 2009–2019 m. informacija apie motinystės, tėvystės, vaiko priežiūros, ligos, profesinės reabilitacijos išmokas (priskaičiuotas sumas) pagal savivaldybes, lytį, amžių (išskirtos

2 Čia ir toliau straipsnyje dėl palyginamumo nurodomi išmokų procentai, kurie galiojo iki 2019 m. sausio 1 d.

penkerių metų laikotarpio grupės), išmokų išmokėjimo metus ir mėnesį. Informacija pateikta apie 727566 atvejus, iš kurių 30238 buvo tėvystės išmokos, o 245279 – vaiko priežiūros išmokos. Duomenų ribotumas – negalima susieti išmokų sumų su socialinėmis, ekonominėmis išmokų gavėjų charakteristikomis ir atlikti analizę, kaip išmokų gavėjų struktūra pagal lytį priklauso nuo jų išsilavinimo, namų ūkio pajamų, santuokinės padėties, vaikų skaičiaus, giminystės ryšio ir pan.

2009–2019 m. duomenų analizė apie tėvystės ir vaiko priežiūros išmokų gavėjus buvo atlikta sujungiant duomenis:

1. Išmokų gavėjai buvo sugrupuoti pagal išmokų tipus, atsižvelgiant į galiojusius įstatymus iki ir po 2011 m.
2. Nustatytas vidutinis vaiko priežiūros išmokų gavėjų skaičius per mėnesį.
3. Apskaičiuotos vidutinės vaiko priežiūros išmokos dydis per mėnesį.
4. Apskaičiuotas vyrų ir moterų gaunamų vidutinių mėnesinių vaiko priežiūros išmokų santykis.

Tyrimo rezultatai

Vaiko priežiūros išmokų gavėjai: bendrieji skirtumai tarp vyrų ir moterų. Analizuojant 2009–2019 m. *Sodros* duomenis, galima išskirti 3 periodus, susijusius su įstatyminių reglamentavimų pokyčiais: pirmasis apima laikotarpį iki 2011 m., kai vaiko priežiūros išmokos buvo mokamos pagal seną reglamentavimą. Išmokos pirmaisiais metais iki 2010 m. vidurio sudarė 100 proc., nuo 2010 m. vidurio – 90 proc. kompensuojamo atlyginimo, o antraisiais metais atitinkamai – 85 ir 75 proc.

Antrasis laikotarpis yra 2011–2013 m., tai pereinamasis periodas, nes šiuo laikotarpiu dalis tėvų dar gavo išmokas pagal seną tvarką, tačiau jų skaičius natūraliai mažėjo, o daugėjo gaunančių išmokas pagal naują reglamentavimą. Trečiasis periodas prasideda nuo 2013 m., kai gaunantys išmokas pagal 2011 m. įsigaliojusį įstatymą jau sudarė absoliučią daugumą (nors dar buvo pavienių asmenų, gaunančių išmokas pagal ankstesnę reglamentavimą, bet jų dalis mažesnė negu 0,0 proc.).

Analizuojant vaiko priežiūros išmokas 2009–2019 m., nuo 2013 m. iš tiesų matyti, kad palaiptiesniui daugėjo išmokas gaunančių vyrų (1 lentelė), o išmokas gaunančių moterų mažėjo: vyrų, 2009–2010 m. gaunančių vaiko priežiūros išmokas, vidutinis skaičius per mėnesį svyruoja tarp 3,3–3,6 tūkst., o 2011–2012 m. jų dalis kiek sumažėja, o nuo 2013 m. vidutinis vyrų skaičius per mėnesį didėja, 2018 m. jis pasiekia 10,1 tūkst., taigi, lyginant su 2009–2012 m. periodu, jis padidėja kone tris kartus. Tiesa, 2019 m.

vyrų, gaunančių vaiko priežiūros išmokas, vėl sumažėja iki 9,1 tūkst. Nepaisant, kad vyrų, gaunančių vaiko priežiūros išmokas, daugėja, moterys, kaip išmokų gavėjos, dominuoja vyrų atžvilgiu per visą 2009–2019 m. laikotarpį, t. y. jos vis dar labiau sietinos su vaiko priežiūra, o nelygė tarp vyrų ir moterų vaidmenų yra didelė. Visgi vaiko priežiūros išmokų gavėjų struktūros pagal lytį kaita pirmiausia verčia galvoti, kad keičiasi vyrų ir moterų vertybinės nuostatos ir elgsena: moterys anksčiau po vaiko gimimo pradėjo grįžti į darbo rinką, o tarp vyrų paplito egalitariniai įsitikinimai bei jie aktyviau įsitraukė į vaikų priežiūrą.

1 LENTELĖ. VAIKO PRIEŽIŪROS IŠMOKŲ GAVĖJŲ SKAIČIAUS PAGAL LYTĮ POKYTIS: VIDUTINIS SKAIČIUS PER MĖNESĮ TŪKST.

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Moterys	42,6	44,2	40,8	35,9	31,5	29,9	30,2	32,2	33,0	32,3	28,8
Vyrai	3,3	3,6	3,1	2,9	4,1	6,3	7,8	8,9	9,7	10,1	9,1

Šaltinis: *Sodra*³, 2020

Dar vienas skirtumas tarp vyrų ir moterų pastebimas analizuojant vyrams bei moterims priskaitytas vaiko priežiūros išmokų sumas (2 lentelė): nors išmokų sumos kinta, vidutinės mėnesinės išmokos, priskaitomos vyrams, yra visą nagrinėjamą laikotarpį didesnės nei moterims. Išmokų atotrūkis didžiausias 2009 m. (193 EUR), 2011–2012 m. – mažiausias (21–30 EUR), nuo 2013 m. svyruodamas didėja (2019 m. siekia 73 EUR).

2 LENTELĖ. VAIKO PRIEŽIŪROS IŠMOKOS, TENKANČIOS VIENAM ASMENIUI: VIDUTINĖ MĖNESINĖ IŠMOKA EUR

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Moterys	603	595	508	439	347	332	341	350	363	441	481
Vyrai	796	680	529	469	405	382	384	393	415	498	554

Šaltinis: *Sodra*, 2020

Vis dėlto, kaip jau buvo minėta, atotrūkis tarp vyrų ir moterų nagrinėjamu laikotarpiu, viena vertus, nors ir lėtai, bet mažėja pagal vaiko priežiūros išmokų gavėjų skaičių (1 lentelė), kita vertus, pagal išmokų dydžius per ilgą laikotarpį – didėja (2 lentelė). Siekiant įvertinti, ar tam turėjo įtakos 2011 m. pasikeitusi vaiko priežiūros atostogų suteikimo ir mokėjimo

3 Internetinė prieiga (čia ir toliau): <http://atvira.sodra.lt/lt-eur/> (žiūrėta 2020-01-29).

tvarka, buvo palyginta, kokia dalis moterų ir vyrų gaudavo išmokas skirtingais laikotarpiais.

Vaiko priežiūros išmokų gavėjų struktūra 2009–2012 m. 2009–2012 m. moterų ir vyrų, gavusių *Sodros* išmokas, pagal reglamentavimą, galiojusį iki 2011 m., proporcija buvo stabili ir kito nežymiai (3 ir 4 lentelės).

3 LENTELĖ. IŠMOKŲ IKI 1 METŲ GAVĖJŲ PASISKIRSTYMAS PAGAL LYTĮ: PAGAL ĮSTATYMUS, GALIOJUSIUS IKI 2011 M. PROC.

	2009	2010	2011	2012
Moterys	93,0	92,6	93,3	93,1
Vyrai	7,0	7,4	6,7	6,9

Šaltinis: *Sodra*, 2020

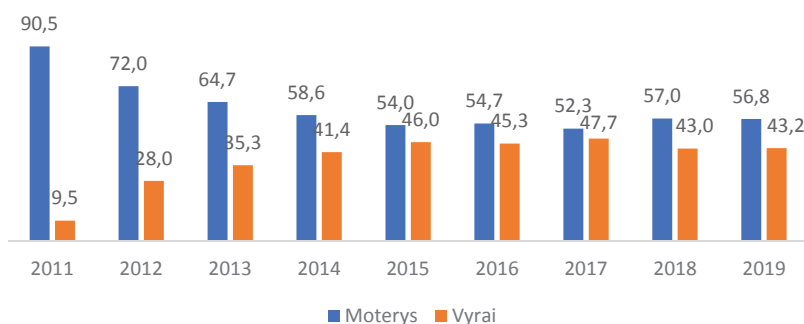
Tiek pirmaisiais (3 lentelė), tiek antraisiais (4 lentelė) metais išmokas pagal senąją tvarką gaunančių moterų dalis 2009–2012 m. sudarė absoliučią daugumą ir nebuvo mažesnė negu 92,3 proc., o vyrų niekada neviršijo 7,7 proc.

4 LENTELĖ. IŠMOKŲ NUO 1 IKI 2 METŲ GAVĖJŲ PASISKIRSTYMAS PAGAL LYTĮ: PAGAL ĮSTATYMUS, GALIOJUSIUS IKI 2011 M. PROC.

	2009	2010	2011	2012
Moterys	92,7	92,3	93,0	94,4
Vyrai	7,3	7,7	7,0	5,6

Šaltinis: *Sodra*, 2020

Vaiko priežiūros išmokų gavėjų struktūra 2011–2019 m. Nuo 2011 m., pasikeitus vaiko priežiūros atostogoms ir išmokas reglamentuojantiems įstatymams, kurie, kaip minėta, suteikė galimybę antraisiais metais gauti išmokas ir dirbti, atsirado daugiau skirtumų laikotarpiu iki 2011 m. ir po 2011 m. tarp išmokų gavėjų pagal lytį. Pirmiausia, panašėja santykis vyrų ir moterų, gaunančių vaiko priežiūros išmokas, atitinkančias 100 proc. kompensuojamo atlyginimo, pirmaisiais vaiko gyvenimo metais, kai pasirenkamos trumpesnės, bet gausiau apmokamos atostogos (1 pav.) – 2015–2019 m. išmokos jau buvo priskaitytos 52,3–57,0 proc. moterų ir 43,0–47,7 proc. vyrų. Tai leidžia daryti prielaidą, kad, esant trumpesniam vaiko priežiūros atostogų periodui, vyrai lengviau apsisprendžia pasinaudoti teise į vaiko priežiūros atostogas.

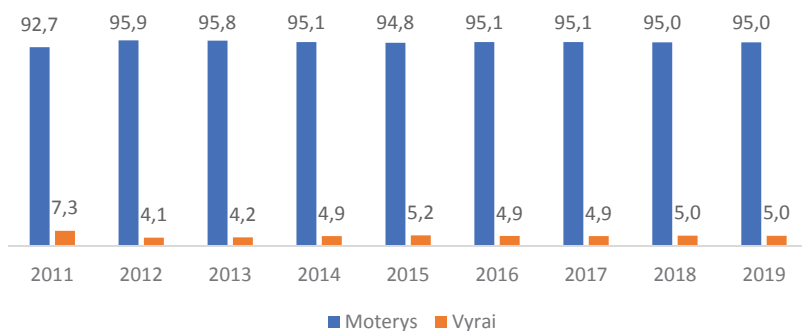

1 PAV. GAVUSIŲJŲ 100 PROC. IŠMOKAS PASISKIRSTYMAS PAGAL LYTĮ: PAGAL ĮSTATYMUS, GALIOJANČIUS NUO 2011 M. PROC.

(Šaltinis: *Sodra*, 2020)

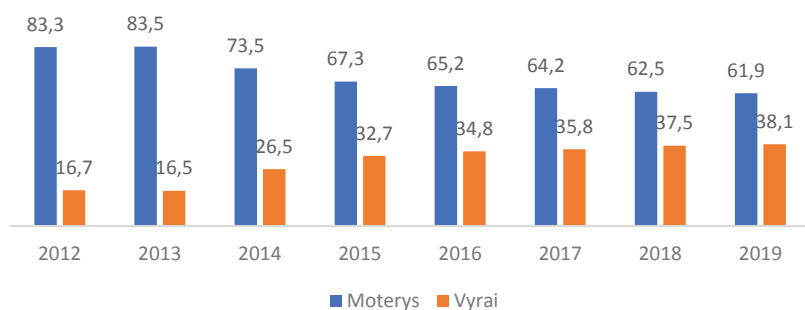
Tarp pasirinkusiųjų ilgesnes ir mažiau apmokamas atostogas (su galimybe dirbti antraisiais metais) ir gaunančiųjų 70 proc. kompensuojamojo atlyginimo pirmaisiais vaiko priežiūros metais (2 pav.) pasiskirstymas pagal lytį išliko beveik toks pats kaip iki 2011 m. (3 lentelė), t. y. moterų išmokų gavėjų procentas pirmaisiais metais yra labai didelis (daugiau nei 90 proc.).

Skirtumai tarp laikotarpių iki ir po 2011 m. vėl išryškėja nagrinėjant išmokų gavėjų struktūrą antraisiais vaiko gyvenimo metais (gaunantieji 40 proc. kompensuojamojo darbo užmokesčio išmokas): nuo 2012 m. didėja vyrų, gaunančių išmokas, dalis (3 pav.), ji 2014 m. dar labiau padidėja (26,5 proc.) ir nežymiai toliau didėja (iki 38,1 proc. 2019 m.).

2 PAV. GAVUSIŲJŲ 70 PROC. IŠMOKAS PASISKIRSTYMAS PAGAL LYTĮ: PAGAL ĮSTATYMUS, GALIOJANČIUS NUO 2011 M. PROC.

(Šaltinis: *Sodra*, 2020)

3 PAV. GAVUSIŲJŲ 40 PROC. IŠMOKAS PASISKIRSTYMAS PAGAL LYTĮ: PAGAL ĮSTATYMUS, GALIOJANČIUS NUO 2011 M. PROC.

(Šaltinis: *Sodra*, 2020)

Taigi, analizuojant *Sodros* informaciją nuo 2011 m. apie išmokų gavėjus, ypač gaunančių 100 proc. pirmaisiais (trumpesnių atostogų atveju) ir 40 proc. antraisiais vaiko gyvenimo metais (ilgesnių atostogų atveju), atrodytų, pastebimi palankūs pokyčiai lyčių egalitariškumo link. Tačiau išsami analizė, kai atsižvelgiama į tai, kiek šeimų renkasi vaiko priežiūros atostogas iki 1 metų, kelia abejonių, kad esamas vaiko priežiūros atostogų reglamentavimas stiprina egalitariškumą šeimoje: trumpesnes vaiko priežiūros atostogas (iki vienerių metų) renkasi palyginti nedidelė vaikų susilaukusių vyrų ir moterų dalis apskritai, pavyzdžiui, 2019 m. tokių buvo tik 2,9 proc., todėl jų elgesys gali būti netipinis ir neatspindėti daugumos elgesio. Pastebėta, kad šios išmokų gavėjų grupės vyrams ir moterims priskaitytų išmokų dydis skiriasi mažiausiai (5 lentelė). Moterų gaunamos išmokos iki 2015 m. net buvo kiek didesnės negu vyrų.

5 LENTELĖ. MOTERŲ IR VYRŲ GAUTŲ VIDUTINIŲ MĖNESINIŲ IŠMOKŲ SANTYKIS PAGAL ĮSTATYMUS, GALIOJANČIUS NUO 2011 M.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
100 proc. išmokos	1,1	1,1	1,1	1,1	1,0	1,0	1,0	1,0
70 proc. išmokos	0,9	0,9	1,0	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9
40 proc. išmokos	0,8	0,8	0,8	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7

Šaltinis: *Sodra*, 2020

Kalbant apie 40 proc. dydžio išmokas gaunančių vyrų ir moterų grupę (3 pav.), pastebėta, kad egzistuoja didžiausias išmokų skirtumas tarp

lyčių – vyrams priskaitytos išmokos yra didesnės (5 lentelė). Atrodytų, kad didesnis vyro atlyginimas šeimoje skatina realų jų įsitraukimą į vaiko priežiūrą ir keičia požiūrį į vaiko priežiūros atostogas. Norint atsakyti į šį klausimą, reikėtų atlikti detalesnius šeimos pajamų, vertybių ir elgsenos tyrimus. Kol kas būtų galima daryti prielaidą, kad didėjant egalitarinių pažiūrų vyrų skaičiui, turėtų daugėti vyrų, besinaudojančių ir teise tik į vyrams skirtas tėvystės atostogas. Sodros duomenys rodo, kad vyrų, gaunančių vyrams skirtas tėvystės išmokas, skaičius yra gana stabilus ir laike kinta gana nežymiai (2009 m. vidutiniškai tėvystės išmokas gaudavo 1,1 tūkst. vyrų per mėnesį, o 2019 m. – 1,3 tūkst.).

Apibendrinimas

Vaikų priežiūros praktikos labai priklauso nuo to, kokie tėvystės ir motinystės vaidmenys dominuoja visuomenėje bei kokios funkcijos jiems yra priskiriamos. Kaip pastebėjo mokslininkai, vyrai ir moterys nepriklausomai nuo jų užimtumo iki šiol atlieka kiekybiškai ir kokybiškai skirtingus darbus namų ūkyje, vis dar egzistuoja veiklos skirstymas į moterišką ir vyrišką (Blair 2013; Lewis 2009; Garcia-Mainar ir kt. 2011). Ir nors šis skirstymas ilgainiui tampa nebe toks kategoriškas, pokyčiai privačioje sferoje vyksta lėčiau nei už šeimos ribų (Blair 2013). Tai sukelia tam tikrų problemų. Pirma, moterims įsiliejus į darbo rinką, jos mažiau laiko gali skirti vaikų priežiūrai, todėl yra priverstos arba trumpinti priežiūrai skirtą laiką, arba aukoti žmogiškojo kapitalo auginimo galimybes. Antra, jeigu vyrai nekeičia savo tradicinės elgsenos ir neprisideda mažinant moterų krūvį buityje, tuomet kyla socialinių vaidmenų konfliktas, kai partnerių lūkesčiai vienas kito atžvilgiu nebepatenkinami (Hudde 2016). Tokioje situacijoje šeimos politika tampa vienu iš svarbiausių instrumentų, galinčių padėti išspręsti socialinį konfliktą ir paspartinti egalitariškumo bei naujosios tėvystės modelio plitimą: tinkamai parinktas šeimos politikos priemonių rinkinys gali paskatinti vyrus aktyviai įsitraukti į vaikų priežiūrą, o moterims padėti išsaugoti žmogiškąjį kapitalą bei apsaugoti nuo ilgalaikio pasitraukimo iš darbo rinkos pasekmių.

Lietuvoje vaiko priežiūros atostogos yra ganėtinai ilgos – jų trukmė ilgesnė nei vidutinė vaiko priežiūros atostogų trukmė EBPO ir ES šalyse (OECD 2019). Moterų motinų vaidmenis apsunkina dviejų dirbančiųjų šeimoje poreikis, nepakankama valstybės parama organizuojant pagalbą ankstyvojo vaiko ugdymo ir priežiūros srityje bei per menkas valstybės indėlis skatinant vyrus aktyviau dalyvauti vaiko priežiūros procesuose.

Nuo 2011 m. įsigaliojęs lankstesnis teisinis vaiko priežiūros atostogų reglamentavimas leido rinktis arba trumpesnes, bet daugiau apmokamas, arba ilgesnes, mažiau apmokamas atostogas su teise į apmokamą darbą, neprarandant vaiko priežiūros išmokų. Ir nors šis teisinis reglamentavimas iš pirmo žvilgsnio atrodo defamilializuojantis, praktikoje jis pasireiškė kaip įtvirtinantis išskirtą neišreikštą familializmą (Leitner 2003): faktinė vaiko priežiūra išlieka išskirtine moterų sritimi, o vyrai antraisiais gyvenimo metais gauna vaiko išmokas, nenutraukdami darbo santykių (Šarlauskas ir Telešienė 2014).

Šiame darbe atlikta 2009–2019 m. antrinė *Sodros* duomenų analizė patvirtino, kad vyrų, einančių vaiko priežiūros atostogų antraisiais vaiko gyvenimo metais, skaičius, 2011 m. įsigaliojus naujam vaiko priežiūros atostogų teisiniam reglamentavimui, didėja ir tampa artimas vyrų, pasinaudojančių teise į vaiko priežiūros atostogas Šiaurės šalyse, skaičiui, o tai vėlgi skatina daryti prielaidą, kad Lietuvoje plinta egalitarinės nuostatos ir vaiko priežiūros dalijimasis tarp partnerių.

Sodros pateikiamų duomenų apie vaiko priežiūros išmokų gavėjų struktūrą 2009–2019 m. analizė atskleidė, kad nuo 2011 m., atsiradus galimybei rinktis arba trumpesnę, arba ilgesnę vaiko priežiūros atostogų laikotarpį, šeimos pirmenybę teikia ilgesnėms atostogoms. Pirmaisiais šių atostogų metais pagrindinės išmokų gavėjos yra moterys (daugiau nei 90 proc.), t. y. struktūra išlieka beveik tokia pati, kaip ir buvo ankstesnių teisinių reglamentavimų periodu nuo 2009 m. Didesni skirtumai, esant skirtingiems teisiniams reglamentavimams, pastebimi nagrinėjant išmokų gavėjų, pasirinkusių ilgesnes atostogas, struktūrą antraisiais vaiko gyvenimo metais, kai atsiranda galimybė dirbti neprarandant išmokų. Būtent šiuo vaiko priežiūros atostogų tarpsniu, įsigaliojus 2011 m. teisiniam reglamentavimui, didėja vyrų, gnančių vaiko priežiūros išmokas antraisiais vaiko gyvenimo metais, skaičius.

Vis dėlto sunku įvertinti, kiek dabartinis reglamentavimas paskatina vyrus išeiti vaiko priežiūros atostogų. Iš tiesų, norint tiksliau interpretuoti *Sodros* duomenis, būtų tikslinga atlikti tyrimus, atskleidžiančius įvairių socialinių grupių vertybines nuostatas, susijusias su vaikų priežiūra bei lyčių vaidmenimis. Kol kas galima kelti dvi hipotezes: pirma, galimybė gauti išmokas ir dirbti, kai partneris ar partnerė lieka prižiūrėti vaiko be pajamų namuose, leidžia šeimoms pasirinkti geriausią finansiniu požiūriu alternatyvą (Šarlauskas ir Telešienė 2014), antra, visuomenėje iš tiesų plinta egalitarinė elgsena. Pastaruoju teiginiu abejoti verčia nekintanti ilgalaikėje perspektyvoje vyrų dalis, pasinaudojanti teise į tėvystės atostogas, bei mokslininkų tyrimai, patvirtinantys, kad Lietuvoje dar gana gajus tradicinis požiūris į motinystę ir tėvystę (Tereškinas ir Maslauskaitė 2017; Tandzegolskienė ir kt. 2016; Šarlauskas ir Telešienė 2014).

Literatūra

- Andrikienė, L., Vaičiūnienė, R. 2016. „Lyčių nelygybė Lietuvoje: analizė ir vertinimas remiantis Lyčių lygybės indeksu 2015 (EIGE)“. *Kultūra ir visuomenė. Socialinių tyrimų žurnalas* 7 (1): 33–52.
- Blair, S. L. 2013. “The Division of Household Labor”. In *Handbook of Marriage and the Family*, eds. Gary W. Peterson, Kevin R. Bush, 613–634. New York: Springer Science & Business Media.
- Burvytė, S. 2015. „Jaunų žmonių pasirengimas tėvystei ir motinystei“. *Socialinis ugdymas / Sumanioji edukacija* 41 (2): 45–63.
- Esping-Andersen, G., Billari, F. C. 2015. “Re-theorizing Family Demographics”. *Population and Development Review* 41 (1): 1–31.
- Gauthier, A. H. 2007. “The Impact of Family Policies on Fertility in Industrialized Countries: A Review of the Literature”. *Population research and Policy Review* 26: 323–346.
- Garcia-Mainar, I., Molina, J. A., Montuenga, V. M. 2011. “Gender Differences in Childcare: Time allocation in Five European Countries”. *Feminist Economics* 17(1): 119–150.
- Goldsheider, F., Bernhardt, E., Lappegard, T. 2015. “The Gender Revolution: A Framework for Understanding Changing Family and Demographic Behavior”. *Population and Development Review* 41 (2): 207–239.
- Gregory, A., Milner, S. 2011. “What is „New“ about Fatherhood?: The Social Construction of Fatherhood in France and the UK”. *Men and Masculinities* 14 (5): 588–606.
- Haškova, H., Saxonberg, S. 2016. “The Revenge of History – The Institutional Roots of Post-Communist Family Policy in the Czech Republic, Hungary and Poland”. *Social Policy & Administration* 50 (5): 559–579.
- Hobson, B., Morgan, D. 2002. “Introduction”. In *Making Men into Fathers: Men, Masculinities and the Social Politics of Fatherhood*, ed. B. Hobson, 1–21. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jančaitytė, R. 2006. „Palankios šeimai politikos įgyvendinimas Lietuvoje: problemos ir galimybės“. *Socialinis darbas* 5(1): 30–37.
- Javornik, J. 2016. “Maternal Employment in Post-socialist Countries: Understanding the Implications of Childcare Policies”. In: *Rethinking Gender, Work and Care in a New Europe*, eds. Triin Roosalu, Dirk Hofäcker, 189–214. London: Palgrave Macmillan.
- Javornik, J. 2014. “Measuring State De-Familialism: Contesting Post-Socialist Exceptionalisms”. *Journal of European Social Policy* 24 (3): 240–257.
- Javornik, J., Kurowska, A. 2017. “Work and Care Opportunities under Different Parental Leave Systems: Gender and Class Inequalities in Northern Europe”. *Social Policy & Administration* 51 (4): 617–637.

- Kairienė, B., Jančaitytė, R., Kolbergytė, A. 2009. „Darbdavių požiūris į apmokamo darbo ir šeimos vaidmenų derinimo galimybes Lietuvoje“. *Socialinis darbas* 8 (1): 28–37.
- Karu, M., Tremblay, D. G. 2018. “Fathers on Parental Leave: an Analysis of Rights and Take-up in 29 Countries”. *Community, Work & Family* 21:3, 344–362.
- Kawinska, M. 2017. “Contemporary Parenting in the Face of Social Changes: Theoretical and Empirical Analysis”. *Socialinis ugdymas* 47 (3): 77–88.
- Kraniauskas, L. 2009. „Vyriškas ir moteriškas šeimos pasaulis: struktūros poveikis ar tapatumo konstravimo strategija?“. Iš *Lietuvos šeima: tarp tradicijos ir naujos realybės*, sud. Vlada Stankūnienė, Aušra Maslauskaitė, 169–219. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.
- Leitner, S. 2003. “Varieties of Familialism: The Caring Function of the Family in Comparative Perspective”. *European Societies* 5 (4): 353–375.
- Lewis, J. 2009. *Work-Family Balance, Gender and Policy*. Cheltenham, UK: Edward Elgar.
- Lietuvos Respublikos darbo kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas, 2016-09-14, Nr. XII-2603, internetinė prieiga: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActEditions/lt/TAD/10c6bfd07bd511e6a0f68fd135e6f40c> (žiūrėta 2020 m. gegužės 14 d.).
- Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas, 2000-12-21. Nr. IX-110, internetinė prieiga: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActEditions/lt/TAD/TAIS.116582> (žiūrėta 2020 m. vasario 2 d.).
- Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas, 1991-05-21, Nr. I-1336, internetinė prieiga: <http://www.infolex.lt/ta/54250:ver17> (žiūrėta 2020 m. vasario 2 d.).
- Lohmann, H., Zagel, H. 2016. “Family Policy in Comparative Perspective: The Concepts and Measurement of Familialization and Defamilialization”. *Journal of European Social Policy* 26 (1): 48–65.
- Maslauskaitė, A. 2010. „Lietuvos šeima ir modernybės projektas: prieštaros bei teorizavimo galimybės“. *Filosofija. Sociologija*. 21 (4): 310–319.
- Maslauskaitė, A. 2004. „Lytis, globa ir kultūriniai gerovės kapitalizmo barjerai Lietuvoje“. *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 3: 39–52.
- Matysiak, A., Weziak-Bialowolska, D. 2016. “Country-Specific Conditions for Work and Family Reconciliation: An Attempt at Quantification”. *European Journal of Population* 32 (4): 475–510.
- Miller, T. 2011. *Making Sense of Fatherhood: Gender, Caring and Work*. Cambridge: Cambridge University Press.
- OECD. 2019. PF2.1. “Parental leave systems”. Internetinė prieiga: https://www.oecd.org/els/soc/PF2_1_Parental_leave_systems.pdf (žiūrėta 2019 m. spalio 10 d.).
- OECD. 2016a. “Parental Leave: Where are the Fathers?” *Policy Brief*. March. Internetinė prieiga: <https://www.oecd.org/policy-briefs/parental-leave-where-are-the-fathers.pdf> (žiūrėta 2019 m. spalio 10 d.).

- OECD. 2016b. "Walking the Tightrope: Background Brief on Parents' Work-Life balance Across the Stages of Childhood". December. Internetinė prieiga: <http://www.oecd.org/social/family/Background-brief-parents-work-life-balance-stages-childhood.pdf> (žiūrėta 2019 m. spalio 10 d.).
- Reingardė, J. 2009. „Šeimos ir darbo vaidmenų derinimas: konflikto perspektyva“. Iš *Lietuvos šeima: tarp tradicijos ir naujos realybės*, sud. Vlada Stankūnienė, Aušra Maslauskaitė, 220–256. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.
- Reingardė, J. 2004. „Moterų karjeros ir šeimos dilemos“. *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 1: 59–72.
- Stankūnienė, V. 2019. „Šeimos politikos plėtros trajektorijos: ar skirtingų scenarijų – skirtingas efektas? Lietuvos ir Baltarusijos šeimos politikos plėtros lyginamasis vertinimas“. *Demografija visiems* 6: 4–6.
- Stankūnienė, V. 2018. „Ar Lietuvos šeimos politika turi galimybę būti sėkminga siekiant demografinių tikslų?“. *Demografija visiems* 5: 1–3.
- Stankūnienė, V. 2001. „Paramos šeimai politikos plėtra Lietuvoje“. Iš Stankūnienė, V., Eidukienė, V., Gruževskis, B., Jančaitytė, R., Mikalaukaitė, A., Paluckienė J. *Paramos šeimai politika: samprata ir patyrimas*, 41–58. Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas.
- Stankūnienė, V., Maslauskaitė, A., Baublytė, M. 2013. *Ar Lietuvos šeimos bus gausesnės*. Vilnius: Socialinių tyrimų centras.
- Szelewa, D. 2018. "From Implicit to Explicit Familialism: Post-1989 Family Policy Reforms in Poland". In *Gender and Family in European Economic Policy*, eds. Diana Auth, Jutta Hergenhan, Barbara Holland-Cunz, 129–151. Cham: Palgrave Macmillan.
- Szelewa, D. 2012. "Childcare Policies and Gender Relations in Easterb Europe: Hungary and Poland Compared". *Discussion Paper* No. 17, 03/2012. Internetinė prieiga: <https://www.harriet-taylor-mill.de/images/docs/discuss/DiscPap17.pdf> (žiūrėta 2020 kovo 20 d.).
- Šarlauskas, T., Telešienė, A. 2014. „Valstybinio socialinio draudimo motinystės (tėvystės) išmokų reglamentavimas: pašalpų gavėjų struktūra ir pasirinkimai“. *Viešoji politika ir administravimas* 13 (1): 98–108.
- Tandzegolskienė, I., Trepulė, E., Rutkienė, A., Tamoliūnė, G., Jurgilė, V. 2016. *Karjeros ir tėvystės derinimo galimybės – ką rodo atlikto tyrimo rezultatai*. Vytauto Didžiojo universitetas. Internetinė prieiga: https://www.vdu.lt/wp-content/uploads/2016/10/2016_Karjera-ir-tevyste_vidaus-lankai_internetui.pdf (žiūrėta 2019 m. lapkričio 25 d.).
- Tereškinas, A., Maslauskaitė, A. 2017. „Išsiskyrę vyrai ir poskyrybinės tėvystės modeliai“. *Kultūra ir visuomenė. Socialinių tyrimų žurnalas* 8 (1): 11–33.
- Thevenon, O. 2011. "Family policies in OECD Countries: A Comparative Analysis". *Population and Development Review* 37 (1): 57–87.
- Thevenon, O., Luci, A. 2012. "Reconciling Work, Family and Child Outcomes: What Implications for Family Support Policies?". *Population research and Policy Review* 31: 855–882.

- Van Doorne-Huiskes, A., Doorten, I. 2011. "The Complexity of Parenthood in Modern Societies". In *The Future of motherhood in Western Societies*, eds. Gijs Beets, Joop Schippers, Egbert R. te Velde, 107–124. Dordrecht: Springer.
- Vyšniauskienė, S., Brazienė, R. 2017. „Palankios šeimai politikos vertinimas Lietuvoje“. *Viešoji politika ir administravimas* 16 (3): 455–467.
- Wall, G., Arnold, S. 2007. "How Involved is Involved Fathering? An Exploration of the Contemporary Culture of Fatherhood". *Gender & Society* 21 (4): 508–527.

ALINA NORGĖLAITĖ

Changes in Structure of Childcare Beneficiaries in Lithuania: a Sign of Gender Egalitarianism in a Family?

Summary

Childcare is related more with women than men in many countries. The increased number of working mothers caused changes in perception of motherhood and fatherhood. Family policies created and implemented in different countries played an important role for these changes. The legal regulation, which came into force in 2011, was one of more distinct recent changes in Lithuanian family policy. It allowed parents to choose from two childcare leave options: either shorter but better paid leave until the child reaches the age of 1 year, or longer but less paid leave with a possibility to work without losing childcare benefits during the second year of the leave. This created more opportunities for parents to combine childcare with paid employment and caused the significant increase in number of beneficiaries among men during the second year of the childcare leave. However, an assumption is made that the structural changes in beneficiaries have no connection to changing cultural attitudes within the society and are rather caused by new opportunities for families to choose the best financial option during the childcare.

The object of this article is gender egalitarianism in the aspect of childcare. The aim of this article is to reveal how the structure of childcare beneficiaries, under changing childcare leave legislations, has changed in the last 10 years, based on the secondary analysis of 2009-2019 childcare beneficiaries data from the State Social Insurance Fund, as well as, the analysis of childcare leave legislations.

The research revealed that, despite of legislations, priority is given to longer childcare leave and structural changes in beneficiaries are found only when a possibility to work without losing allowance arises: number of men receiving childcare benefits increases in the second year of child's life.

Keywords: fatherhood, motherhood, family policy, childcare leave.